

III. ÖDEMELER DENGESİ

1999 yılına ilişkin dış ticaret verileri Ocak-Ekim dönemi, ödemeler dengesi verileri ise Ocak-Eylül dönemi itibariyle mevcuttur. Bu veriler çerçevesinde değerlendirildiğinde, dış talepte 1998 yılının ikinci yarısından başlayan yavaşlamanın 1999 yılında artarak devam etmesi, finansman maliyetlerindeki yükselme ve yurtiçi üretimde ortaya çıkan daralma sonucunda Ocak-Ekim dönemi itibariyle ihracat(bavul ticareti hariç) yüzde 5,7 oranında gerilemiştir. Aynı dönemde iç talep ve üretimdeki düşüşün etkisiyle ithalattaki daralma yüzde 16,5 olmuştur. Böylece Ocak-Ekim dönemi itibariyle dış ticaret açığı(ihracat(FOB)-ithalat(CIF)) geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 31,6 oranında azalarak 11,0 milyar dolar olmuştur.

Cari işlemler dengesi, 1999 yılının ilk çeyreğinde elde edilen fazladan sonra dış ticaret dengesindeki açığın birinci çeyreğe göre önemli ölçüde artış göstermesi ve turizm ve diğer görünmeyen gelirlerdeki azalmanın etkisiyle Nisan-Eylül döneminde açık vermiştir. Bu gelişmeler sonucunda, 1998 yılının Ocak-Eylül döneminde 144 milyon dolar fazla veren cari işlemler dengesi, 1999 yılının aynı döneminde 588 milyon dolar açık vermiştir.

A. Dış Dengeyi Etkileyen Faktörlerdeki Gelişmeler

1999 yılında dış ticaret dengesini etkileyen en önemli faktörler, yurt içi talep ve üretimde yaşanan daralma, ihracat pazarlarımızdaki yavaşlama ve dış ticaret fiyatlarındaki düşüşler olmuştur. Ayrıca finansman maliyetlerinin yüksekliği, ihracat üzerinde önemli bir baskı yaratmıştır. Dolar cinsinden birim ücretlerdeki artışın da ihracat üzerinde olumsuz yönde etkisi olmuştur. Döviz kuru politikasında ise dış dengeyi olumsuz yönde etkileyecek bir eğilim gözlenmemiştir.

Tablo III.1: Dış Ticaret Dengesini Etkileyen Faktörlerdeki Gelişmeler

(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişme)

	Dönem	1996	1997	1998	1999
Sanayi Üretimi ⁽¹⁾	Ocak-Ekim	6,6	10,4	2,4	-6,5
Reel Kur ⁽²⁾	Ocak-Kasım	1,1	4,6	2,5	-2,2
Birim Ücretler ⁽³⁾	Ocak-Eylül	2,3	-1,3	3,9	11,0
İhracat Pazar Büyümesi ⁽⁴⁾	Ocak-Aralık	6,6	8,3	7,5	3,4
İhracat Fiyatları	Ocak-Eylül	-3,9	-4,5	-4,8	-6,2
İthalat Fiyatları	Ocak-Eylül	-6,2	-8,6	-3,5	-7,7
Dış Tic. Hadleri	Ocak-Eylül	2,5	4,5	-1,3	1,6
\$/DM Paritesi	Ocak-Kasım	5,1	15,4	1,6	3,9

(1) Aylık sanayi üretim endeksi (1997=100)

(2) 1 \$+1,5 DM ağırlıklı, 1987 =100 bazlı reel kur endeksi

(3) Özel imalat sanayii birim ücret endeksi (dolar cinsinden)

(4) 1999 yılı için tahmin

Sanayi üretimi, aylık verilere göre 1999 yılı Ocak-Ekim döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6,5 oranında gerilemiştir. Sanayi üretiminde 1999 yılının Ocak-Temmuz döneminde yüzde 4,7 olan düşüş hızı, yaşanan deprem felaketinin de etkisiyle Ağustos-Ekim döneminde yüzde 10,2'ye yükselmiştir.

Toplam yurtiçi talepte 1998 yılının son çeyreğinde başlayan gerileme eğilimi 1999 yılının ilk çeyreğinde daha da derinleşmiştir. Yurtiçi talep ikinci çeyrekte bir miktar toparlanmış, ancak bu eğilim üçüncü çeyrekte devam etmemiş ve bu dönemde yurtiçi talep yüzde 2,9 oranında gerilemiştir. Böylece 1999 yılının ilk dokuz aylık döneminde toplam yurtiçi talepteki düşüş yüzde 5,8 olmuştur.

İhracat pazarlarımızda yaşanan olumsuz gelişmelerin 1999 yılında daha da belirginleşmesi bu dönemde ihracatın gerilemesinde belirleyici olmuştur. OECD tahminlerine göre 1998 yılında yüzde 7,5 olan Türkiye'nin ihracat pazarlarındaki büyüme hızının, 1999 yılında yüzde 3,4'e yavaşladığı tahmin edilmektedir.

1999 yılı Ocak-Kasım döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre dolar kurundaki artış yüzde 59,3, mark kurundaki artış ise yüzde 53,4 olmuştur. Böylece 1 US\$+1,5 DM sepetindeki artış yüzde 56,6 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan 1999 yılının Ocak-Kasım döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre toptan eşya fiyatlarının yüzde 52,0 oranında artması sonucu Türk Lirası, 1 US\$+1,5 DM ağırlıklı sepete göre yüzde 2,2 oranında reel değer kaybetmiştir.

Reel Kur Göstergeleri ⁽¹⁾ (Yüzde Değişme)

	1\$+1,5DM	0,75\$+0,25DM	İhracat Ağırlıklı ⁽²⁾	İthalat Ağırlıklı ⁽²⁾
1999 Kasım / 1998 Aralık	-0,7	-6,5	0,1	0,9
1999 Kasım / 1998 Kasım	-2,3	-7,7	-1,4	-1,5
1999 Ocak-Kasım/1998 Ocak-Kasım	-2,2	-3,9	-1,9	-2,4

(1) 0,75\$+0,25DM ağırlıklı endeks 1982=100, diğer endeksler 1987=100 bazlıdır.

(2) İhracat ve İthalat ağırlıklı kur endekslerine ilişkin değişimler 1999 yılı Ekim ayı itibariyledir.

Dolar bazında maliyet gelişmelerini ölçen ve önemli bir rekabet gücü göstergesi olan birim iş gücü maliyet endeksine göre 1999 yılının Ocak-Eylül döneminde özel imalat sanayi birim iş gücü maliyetleri, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 11,0 oranında artmıştır. Söz konusu dönemde, dolar kuru yüzde 57,1 oranında artarken özel imalat sanayindeki ücretlerin yüzde 72,9 oranında yükselmesi bu gelişmede belirleyici olmuştur.

Uluslararası piyasalarda ABD dolarının değer kazanması, dolar cinsinden ifade edilen dış ticaret fiyatlarının düşmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, özellikle Asya krizi sonrası yaşanan talep daralması dolayısıyla Türkiye'nin ihracat ve ithalat fiyatlarındaki düşüş devam etmiştir. Bu çerçevede, 1999 yılının Ocak-Eylül döneminde ihracat fiyatları yüzde 6,2, ithalat fiyatları ise yüzde 7,7 oranında gerilemiştir.

B. Dış Ticaret Dengesindeki Gelişmeler

1. İhracat Gelişmeleri

İhracatta 1998 yılının son çeyreğinde başlayan düşüş eğilimi bu yılın ilk dokuz aylık döneminde de devam etmiştir. Ağustos ayında yaşanan deprem felaketinin etkisiyle bu ayda ihracattaki düşüş yüzde 15,7'ye ulaşmış, takip eden aylarda ise ihracatta nisbi bir toparlanma gözlenmiştir. Nitekim, Eylül ayında ihracattaki daralma yüzde 1,8'e, Ekim ayında ise 0,7'ye yavaşlamış ve Birlik kayıtlarına göre Kasım ayında ihracatta bir önceki yıla göre artış sağlanmıştır.

DİE verilerine göre, 1999 yılı Ocak-Ekim döneminde ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,7 oranında azalarak 21,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

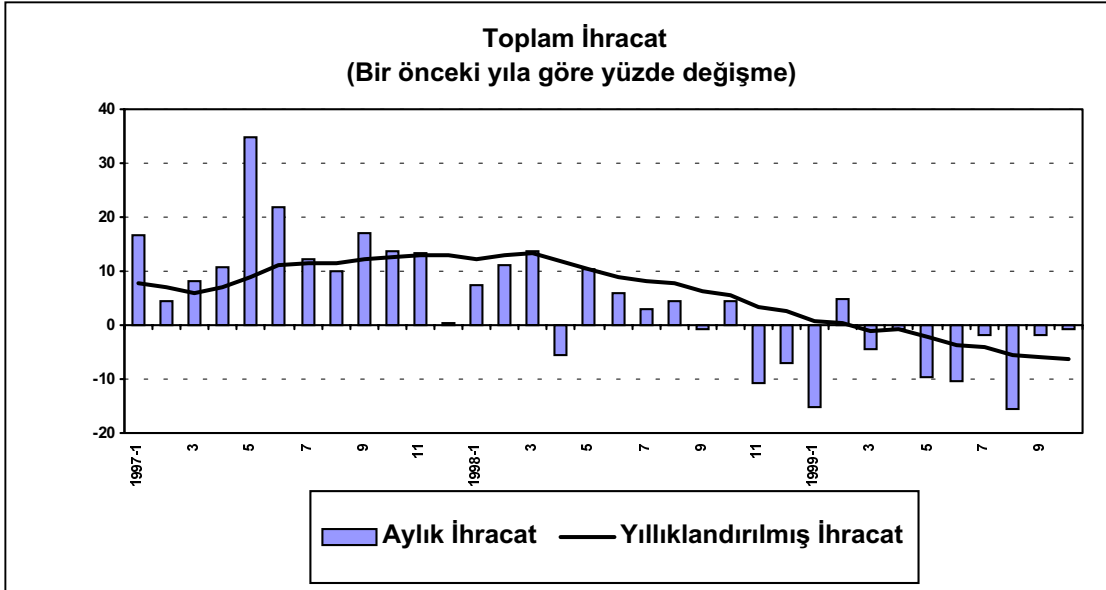
İhracatçı Birliklerinin kayıtlarına göre ihracat, Kasım ayında yüzde 3,6 oranında artmıştır. Böylece Ocak-Kasım döneminde ihracat geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 3,9 oranında azalarak 24,5 milyar dolar olmuştur.

1999 yılının Ocak-Eylül döneminde ihracat fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6,2 oranında gerilemiş ve aynı dönem itibariyle reel ihracatta yüzde 0,1 oranında artış gerçekleşmiştir.

Tablo III.2: Dönemler İtibariyle Cari ve Reel İhracat

(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişme)

	Cari İhracat	İhracat Fiyatları	Reel İhracat
1996 I	16,5	1,4	15,0
II	0,0	-6,2	6,4
III	8,8	-6,6	16,5
IV	5,3	-6,1	12,0
T	7,3	-4,4	12,4
1997 I	9,7	-3,0	13,0
II	22,2	-3,9	27,1
III	13,2	-6,6	21,2
IV	8,8	-5,5	15,1
T	13,1	-4,7	18,8
1998 I	10,8	-6,5	18,5
II	3,9	-5,0	9,5
III	2,2	-2,8	5,0
IV	-4,6	-1,6	-3,0
T	2,7	-4,0	6,8
1999 I	-5,2	-2,3	-2,8
II	-7,3	-7,4	0,1
III	-6,5	-8,9	2,8

1999 yılının Ocak-Ekim döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre, imalat sanayi ürünleri ihracatı yüzde 5,0, tarım ve ormancılık ürünleri ihracatı yüzde 12,8, madencilik ve taşocakçılığı ürünleri ihracatı yüzde 6,4 oranında azalmıştır.

Tablo III.3: Sektörler İtibariyle İhracat

(Milyon Dolar)

	Ekim			Ocak-Ekim		
	1998	1999	% Değ.	1998	1999	% Değ.
Tarım ve Ormancılık	311	271	-12,9	2.161	1.886	-12,8
Balıkçılık	1	2	193,6	15	33	116,0
Madencilik ve Taşocakçılığı	26	31	17,8	315	295	-6,4
İmalat	2.156	2.172	0,7	19.973	18.980	-5,0
Diğer	1	1	5,4	17	12	-29,4
Genel Toplam	2.495	2.477	-0,7	22.482	21.205	-5,7

1999 yılının Ocak-Ekim döneminde ihracat artışı, kara taşıtları ile bunların aksam ve parçaları, mineral yakıtlar, mineral yağlar, inorganik kimyasal maddeler, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlarda yoğunlaşmaktadır.

Tablo III.4: İhracatı Artan Fasıllardaki Gelişmeler

(Milyon Dolar)

	Ocak-Eylül		
	1998	1999	% Değ.
Kara Taşıtları ve Bunların Aksam Parçaları	662	1.149	73,4
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar	966	1.017	5,3
Hayvansal ve Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar	272	291	6,8
Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar	214	285	33,1
Seramik Mamulleri	226	243	7,8
İnorganik Kimyasal Maddeler	157	173	10,4
Mobilyalar	133	144	8,4
Organik Kimyasal Ürünler	90	102	12,9

Örme ve örülmemiş giyim eşyası, elektrikli makine ve cihazlar, demir ve çelik, tütün ve tütün mamülleri, demir ve çelikten eşya, sentetik ve suni devamsız lifler, ayakkabı ve deri eşya ise ihracatın önemli ölçüde düştüğü fasıllardır.

Tablo III.5: İhracatı Azalan Fasıllardaki Gelişmeler

(Milyon Dolar)

	Ocak-Ekim		
	1998	1999	% Değ.
Örme Giyim Eşyası	3.594	3.093	-13,9
Örülmemiş Giyim Eşyası	2.061	1.964	-4,7
Elektrikli Makine ve Cihazlar	1.508	1.288	-14,6
Demir ve Çelik	1.346	1.229	-8,6
Yenilen Meyveler	998	910	-8,9
Sentetik ve Suni Devamsız Lifler	558	483	-13,4
Demir ve Çelikten Eşya	555	478	-14,0
Tütün ve Tütün Mamülleri	531	473	-10,9
Yenilen Sebzeler	321	219	-31,9
Deri Eşya	283	213	-24,7
Halılar	283	212	-25,2
Sabunlar	257	200	-22,1
Ayakkabılar	167	88	-47,3
Hububat, Un, Nişasta, Süt Müstahzarları	175	79	-55,1
Değirmencilik Ürünleri	125	61	-51,0

İhracatçı Birliklerinin kayıtlarına göre 1999 yılı Ocak-Kasım döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre, otomotiv ve yan sanayii ihracatı yüzde 39,5, zeytin ve zeytinyağı ihracatı yüzde 135,3, meyve ve sebze mamülleri ihracatı yüzde 17,9,

madencilik ürünleri ihracatı yüzde 6,0 oranında artarken; hububat-bakliyat-yağlı tohumlar ihracatı yüzde 28,5, deri ve mamülleri ihracatı yüzde 25,5, canlı hayvan ve su ürünleri ihracatı yüzde 20,7, fındık ve mamülleri ihracatı yüzde 18,5, hazır giyim ve konfeksiyon ürünleri ihracatı yüzde 6,8, demir ve demir dışı metal ihracatı yüzde 6,6, tekstil ve hammaddeleri ihracatı yüzde 3,6 oranında azalmıştır.

1999 yılı Ocak-Ekim döneminde gerçekleştirilen ihracatın ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında, Avrupa Birliği Ülkelerinin toplam ihracat içindeki payında 4,0 puan, diğer Asya Ülkelerinin payında 0,4 puan ve Ortadoğu Ülkelerinin payında 0,3 puan artış gerçekleşirken, Rusya'ya yönelik ihracattaki daralmanın etkisiyle OECD üyesi olmayan Avrupa Ülkelerinin ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun payında 5,2 puan düşüş olmuştur.

1999 Ocak-Ekim döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre Rusya'ya yapılan ihracat yüzde 62,5 oranında azalmıştır. Ancak, 1998 yılı Ağustos ayında ortaya çıkan krizin ardından Rusya'ya yönelik ihracatta gözlenen hızlı düşüş eğilimi, baz etkisinin ortadan kalkması ile birlikte Eylül ve Ekim aylarında yerini artışa bırakmış, Eylül ve Ekim ayında Rusya'ya yapılan ihracat sırasıyla yüzde 30,5 ve yüzde 8,8 oranında artmıştır.

Tablo III.6: Ülke Gruplarına Göre İhracat (Ocak-Ekim)

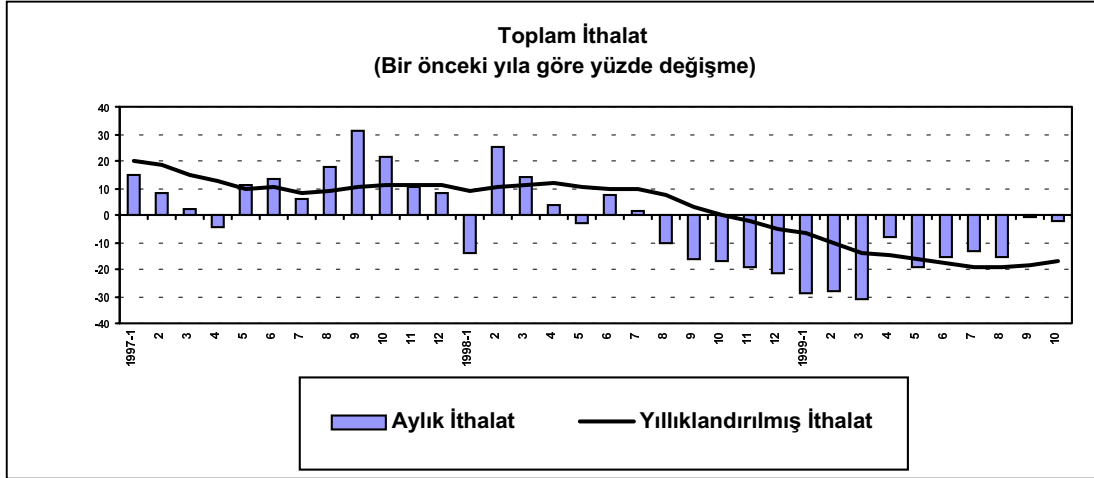
	Milyon \$		% Pay		% Değ.
	1998	1999	1998	1999	99/98
GENEL TOPLAM	22.482	21.205	100,0	100,0	-5,7
OECD ÜLKELERİ	14.155	14.430	63,0	68,1	1,9
-AB Ülkeleri	11.183	11.385	49,7	53,7	1,8
-EFTA Ülkeleri	296	295	1,3	1,4	-0,3
-Diğer OECD	2.676	2.751	11,9	13,0	2,8
OECD ÜYESİ OLMAYAN ÜLK.	7.650	6.185	34,0	29,2	-19,1
-Avrupa+BDT Ülkeleri	3.447	2.133	15,3	10,1	-38,1
-Afrika Ülkeleri	1.408	1.351	6,3	6,4	-4,0
-Amerika Ülkeleri	198	201	0,9	1,0	1,9
-Orta Doğu Ülkeleri	1.804	1.759	8,0	8,3	-2,5
-Diğer Asya Ülkeleri	523	578	2,3	2,7	10,4
-Diğer Ülkeler	269	162	1,2	0,8	-39,6
SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI					
-Karadeniz Ekonomik İşbirliği	2.814	1.688	12,5	8,0	-40,0
-Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	988	666	4,4	3,1	-32,6
-Bağımsız Devletler Topluluğu	2.386	1.190	10,6	5,6	-50,1
-Türk Cumhuriyetleri	734	439	3,3	2,1	-40,2
-İslam Konferansı Teşkilatı	3.549	3.184	15,8	15,0	-10,3

Kaynak : DİE

2. İthalat Gelişmeleri

İthalatta 1998 yılının üçüncü çeyreğinde başlayan düşüş eğilimi, 1999 yılının ilk çeyreğinde daha da derinleşmiş ve ithalattaki daralma yüzde 29,5'e ulaşmıştır. Yılın ikinci çeyreğinde, sanayi üretimi ve yurtiçi talepteki toparlanmanın da katkısıyla ithalattaki daralma cari fiyatlarla yüzde 14,5, sabit fiyatlarla yüzde 5,8'e yavaşlamıştır. Deprem felaketi ithalat üzerinde de etkili olmuş ve Ağustos ayında ithalattaki düşüş yeniden hızlanarak yüzde 15,6'ya yükselmiştir, Eylül ve Ekim aylarında ise ithalattaki düşüş önemli ölçüde yavaşlayarak sırasıyla yüzde 0,6 ve yüzde 2,1 olarak gerçekleşmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda, 1999 yılı Ocak-Ekim döneminde ithalat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 16,5 oranında azalarak 32,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

1999 yılı Ocak-Eylül döneminde ithalat fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,7 oranında gerilemiştir. Böylece aynı dönem itibariyle reel ithalattaki düşüş yüzde 11,1 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo III.7: Dönemler İtibariyle Cari ve Reel İthalat
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişme)

	Cari İthalat	İthalat Fiyatları	Reel İthalat
1996 I	42,4	-0,9	43,6
II	27,5	-7,8	38,0
III	17,7	-9,6	30,3
IV	9,2	-5,7	16,1
T	22,2	-6,0	30,4
1997 I	8,1	-7,1	16,3
II	6,5	-9,8	18,2
III	17,6	-8,8	29,0
IV	12,7	-9,2	24,3
T	11,3	-8,7	22,2
1998 I	7,6	-4,7	12,8
II	2,4	-2,7	5,3
III	-8,4	-3,1	-5,4
IV	-19,4	-5,7	-14,5
T	-5,4	-4,1	-1,6
1999 I	-29,6	-9,4	-22,1
II	-14,5	-9,3	-5,8
III	-10,2	-4,2	-6,3

1999 yılı Ocak-Ekim döneminde imalat sanayi ürünleri ithalatı yüzde 17,9, tarım ve ormancılık ürünleri ithalatı ise yüzde 23,1 oranında azalırken, madencilik ve taş ocaklığı ürünleri ithalatı yüzde 2,6 artış göstermiştir.

1999 yılı Ocak-Ekim döneminde, petrol dışı ara malları ithalatı yüzde 18,2, tüketim malları ithalatı yüzde 11,1, sermaye malları ithalatı yüzde 22,3 oranında gerilemiştir. Aynı dönemde petrol ithalatı yüzde 17,9 oranında artmıştır. 1999 yılı Ekim ayında petrol dışı ara malları ithalatı yüzde 1,5, sermaye malları ithalatı yüzde 5,0 oranında gerilerken tüketim malları ithalatı yüzde 7,7 oranında artmıştır.

Ham petrol ithalatında yılın ilk çeyreğinde yüzde 17,5 oranındaki düşüşün ardından ikinci çeyrekte yüzde 30,7 ve üçüncü çeyrekte yüzde 50,7 oranında artış

yaşanmıştır. Ekim ayında ise yüzde 2,2 oranında bir artış olmuştur. Bu gelişmede Ocak-Mart döneminde 10,3 dolar olan varil başına petrol fiyatının yılın ikinci çeyreğinde 14,7 dolara, üçüncü çeyrekte ise 19,5 dolara yükselmesi etkili olmuştur. Petrol fiyatlarındaki bu gelişme, başlıca petrol üretici ülkelerin üretimi kısımları ile Asya ülkelerinde ekonomik canlanmanın piyasalarda kendini hissettirmesinden kaynaklanmaktadır.

Mevsimsel düzeltilmiş olarak incelendiğinde, ham petrol ithalatının 1999 yılı Ağustos ve Eylül aylarında bir önceki aya göre sırasıyla yüzde 11,1 ve yüzde 12,6 oranında düştüğü görülmektedir. Bu gelişmede 1999 yılı Ağustos ayında Marmara Bölgesinde meydana gelen deprem sonrasında TÜPRAŞ'ta meydana gelen hasar sonucunda ham petrol arıtımında kapasite azaltımına gidilmesi etkili olmuştur.

Tablo III.8: İthalatın Mal Grupları İtibariyle Dağılımı (Milyon Dolar)

	Ekim		% Değ.	Ocak-Ekim		% Değ.
	1998	1999	99/98	1998	1999	99/98
Tüketim	454	489	7,7	4.410	3.920	-11,1
Sermaye	778	739	-5,0	8.723	6.773	-22,3
Ara malları	2.331	2.316	-0,6	25.115	21.239	-15,4
Petrol	200	204	2,2	1.810	2.133	17,9
Diğer	2.145	2.112	-1,5	23.318	19.065	-18,2
Diğerleri	75	19	-75,0	293	257	-12,3
Toplam İthalat	3.638	3.563	-2,1	38.540	32.189	-16,5
Petrol Dışı İth.	3.438	3.358	-2,3	36.730	30.055	-18,2

1999 yılının Ocak-Ekim döneminde, Avrupa Birliği ülkelerinden yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı 0,9 puan, OECD üyesi olmayan Avrupa ülkeleri ve BDT ülkelerinin payı ise 1,0 puan artmıştır. Aynı dönemde AB ve EFTA dışı OECD ülkelerinin(ağırlıklı ABD, Japonya, Güney Kore) toplam ithalat içindeki payı 3,0 puan gerilemiştir.

Tablo III.9: Ülke Gruplarına Göre İthalat (Ocak-Ekim)

	Milyon \$		% Pay		% Değ.
	1998	1999	1998	1999	99/98
GENEL TOPLAM	38.540	32.189	100,0	100,0	-16,5
I. OECD ÜLKELERİ	27.939	22.553	72,5	70,1	-19,3
-AB Ülkeleri	19.957	16.961	51,8	52,7	-15,0
-EFTA Ülkeleri	991	725	2,6	2,3	-26,9
-Diğer OECD	6.991	4.867	18,1	15,1	-30,4
II. OECD ÜYESİ OLMAYAN ÜLK.	10.243	9.248	26,6	28,7	-9,7
-Avrupa+BDT Ülkeleri	3.924	3.618	10,2	11,2	-7,8
-Afrika Ülkeleri	1.524	1.295	4,0	4,0	-15,0
-Amerika Ülkeleri	647	407	1,7	1,3	-37,0
-Orta Doğu Ülkeleri	1.662	1.495	4,3	4,6	-10,1
-Diğer Asya Ülkeleri	2.206	1.899	5,7	5,9	-13,9
-Diğer Ülkeler	280	534	0,7	1,7	90,7
SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI					
-Karadeniz Ekonomik İşbirliği	3.619	3.315	9,4	10,3	-8,4
-Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	816	835	2,1	2,6	2,4
-Bağımsız Devletler Topluluğu	3.133	2.885	8,1	9,0	-7,9
-Türk Cumhuriyetleri	408	356	1,1	1,1	-12,7
-İslam Konferansı Teşkilatı	3.637	3.089	9,4	9,6	-15,1

Kaynak: DİE

1999 yılı Ocak-Ekim döneminde dış ticaret açığı (ihracat-ithalat (CIF) ve bavul ticareti hariç) bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 31,6 oranında azalarak 11,0 milyar dolar olmuştur. Aynı dönemde en önemli ticaret ortağımız olan AB Ülkeleri ile olan dış ticaret açığında 3,2 milyar dolar, OECD üyesi olmayan Asya ülkeleri ile olan

dış ticaret açığında 362 milyon dolar tutarında iyileşme, BDT ile olan dış ticaret açığında ise 948 milyon dolar tutarında artış gözlenmiştir.

Tablo III.10: Dış Ticaret Açığı (Milyon Dolar) (Ocak-Ekim)

	1998	1999	Değişme (Milyon Dolar)	% Değ.
TOPLAM	-16.057	-10.983	5.074	-31.6
AB Ülkeleri	-8.774	-5.577	3.197	-36.44
Asya Ülkeleri ⁽¹⁾	-1.683	-1.321	362	-21.5
BDT Ülkeleri	-747	-1.695	-948	126.9
Diğer Ülkeler	-4.853	-2.390	2.463	-50.75

(1) OECD Üyesi Olmayan

C. Diğer Mal ve Hizmet + Karşılıksız Transfer Dengesi

1999 yılı Ocak-Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre net diğer mal ve hizmet ile karşılıksız transfer gelirleri yüzde 35,1 oranında azalarak 4,2 milyar dolar olmuştur. Turizm gelirlerinin yüzde 31,0, diğer mal ve hizmet gelirlerinin yüzde 23,7 oranında azalmasının yanısıra faiz giderlerinin yüzde 19,2 oranında artması bu gelişimde belirleyici olmuştur.

Turizm gelirleri 1999 yılı Ocak-Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 31,0 oranında azalarak 4,0 milyar dolar olmuştur. DİE tarafından yayınlanan turizm istatistiklerine göre, 1999 yılının Ocak-Ekim döneminde gelen turist sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 21,4 oranında azalarak 6,7 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde OECD Avrupa ülkelerinden gelen turist sayısında yüzde 29,7, Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen turist sayısında yüzde 21,3, OECD üyesi olmayan Avrupa ülkelerinden gelen turist sayısında ise yüzde 3,2 oranında bir düşüş gerçekleşmiştir.

Tablo III.11: Ülke Gruplarına Göre Gelen Turist Sayıları

	Ekim			Ocak-Ekim		
	1998	1999	% Değ.	1998	1999	% Değ.
OECD Ülkeleri (Avrupa)	639.005	424.991	-33,5	4.801.882	3.377.410	-29,7
OECD Ülkeleri (Diğer)	88.721	65.182	-26,5	598.593	504.599	-15,7
Diğer Avrupa Ülkeleri	107.584	114.482	6,4	1.010.052	977.282	-3,2
Bağımsız Devletler Top.	87.896	93.980	6,9	1.171.300	922.164	-21,3
Asya Ülkeleri	90.233	84.443	-6,4	805.478	788.643	-2,1
Afrika Ülkeleri	11.028	9.523	-13,6	101.489	107.778	6,2
Amerika Ülkeleri	9.109	4.049	-55,5	57.046	41.480	-27,3
Okyanusya Ülkeleri	87	1	-98,9	527	370	-29,8
Milliyetsiz	995	773	-22,3	11.633	7.924	-31,9
Toplam	1.034.658	797.424	-22,9	8.558.000	6.727.650	-21,4

1999 yılı Ocak-Eylül döneminde faiz gelirleri yüzde 0,3 oranında azalarak 1,8 milyar dolara gerilemiştir. Aynı dönemde görünmeyen gelirler hesabında yer alan diğer mal ve hizmet gelirleri ise yüzde 23,7 oranında azalarak 8,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

1999 yılı Ocak-Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre faiz giderleri yüzde 19,2 oranında artarak 4,0 milyar dolar olmuştur. Söz konusu dönemde turizm giderleri yüzde 16,0, görünmeyen giderler hesabında yer alan diğer mal ve hizmet giderleri ise yüzde 13,1 oranında azalarak sırasıyla 1,2 milyar dolar ve 5,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

1999 yılı Ocak-Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre işçi gelirleri yüzde 5,4 oranında gerileyerek 3,6 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece net karşılıksız transfer gelirleri, yüzde 2,5 oranında azalarak 3,8 milyar dolar olmuştur.

Bu gelişmeler çerçevesinde, 1998 yılı Ocak-Eylül döneminde 144 milyar dolar fazla veren cari işlemler dengesi, 1999 yılının aynı döneminde 588 milyon dolar açık vermiştir.

Tablo III.12: Cari İşlemler Dengesi(Milyon Dolar)⁽¹⁾

	Ocak-Eylül		1999		
	1998	1999	I	II	III
Dış Ticaret Dengesi	-11.138	-7.909	-965	-3.345	-3.594
Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri	18.655	14.224	4.341	4.721	5.162
Turizm	5.754	3.968	606	1.185	2.177
Faiz	1.761	1.756	581	617	558
Diğer	11.140	8.500	3.154	2.919	2.427
Diğer Mal ve Hizmet Giderleri	-11.417	-10.956	-3.472	-4.130	-3.354
Turizm	-1.450	-1.218	-247	-620	-351
Faiz	-3.347	-3.988	-1.208	-1.514	-1.266
Diğer	-6.620	-5.750	-2.017	-1.996	-1.737
Karşılıksız Transferler (Özel)	3.937	3.838	1.208	1.245	1.385
İşçi Gelirleri	3.764	3.562	1.169	1.192	1.201
Karşılıksız Transferler (Resmi)	107	215	67	54	94
Cari İşlemler Dengesi	144	-588	1.179	-1.455	-312

(1) Bavul ticareti dahil

D. Sermaye Hareketleri Dengesi

1999 yılı Ocak-Eylül döneminde rezerv hariç tutulduğunda 4,8 milyar dolarlık net sermaye girişi olmuştur. Geçen yılın aynı döneminde Rusya krizinin ardından yaşanan gelişmelerin de etkisiyle sermaye hareketleri 2,8 milyar dolar çıkışla sonuçlanmıştı. 1999 yılındaki bu gelişmede kısa vadeli sermaye hareketleri ve portföy yatırımlarındaki artışlar belirleyici olmuştur. Orta ve uzun vadeli sermaye hareketlerinde ise geçen yılın aynı dönemine göre belirgin bir düşüş yaşanmıştır.

1999 yılının ilk dokuz aylık döneminde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında 580 milyon dolar tutarında bir giriş olurken, 504 milyon dolarlık bir çıkış gerçekleşmiştir. Böylece Ocak-Eylül dönemi itibariyle geçen yıl 375 milyon dolar olan net doğrudan yabancı sermaye girişi 1999 yılında 76 milyon dolar seviyesine gerilemiştir.

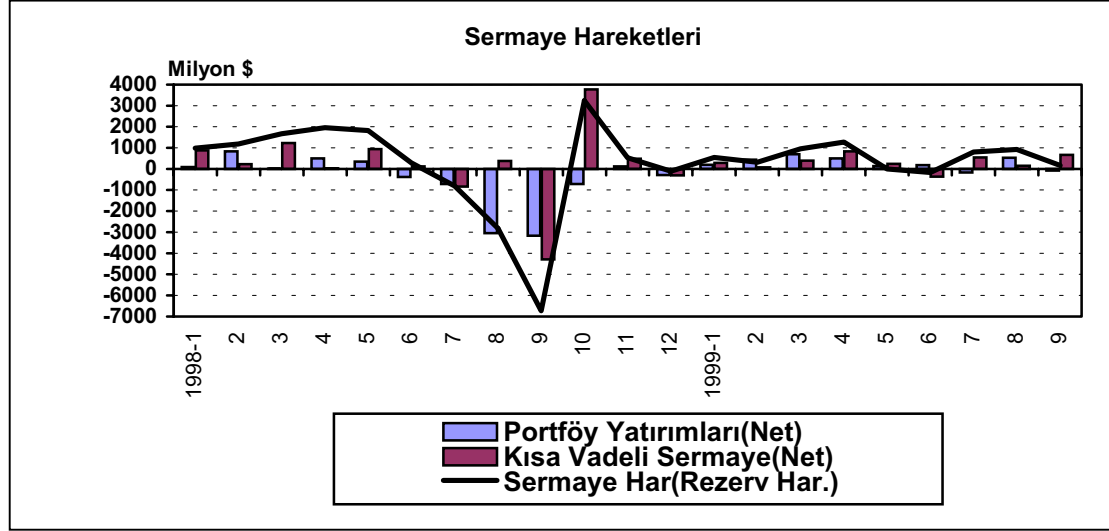
Tablo III.13: Sermaye Hareketleri Dengesi ⁽¹⁾ (Milyon Dolar)

	Ocak-Eylül		1999		
	1998	1999	I.	II.	III.
Sermaye Hareketleri Dengesi ⁽²⁾	-2.812	4.819	1.813	1.102	1.904
Doğrudan Yatırımlar	375	76	92	182	-198
Portföy Yatırımları (net)	-5.501	2.430	1.332	819	279
Orta+Uzun Vadeli Sermaye(net) ⁽³⁾	3.660	-510	-367	-610	467
Kullanım	9.226	7.475	1.855	2.453	3.167
Ödeme	-6.123	-7.930	-2.296	-3.071	-2.563
Kısa Vadeli Sermaye (net)	-1.346	2.823	756	711	1.356
Resmi Rezervler (- = artış)	-2.104	-5.075	-2.752	-786	-1.537

(1) Bavul ticareti dahil (2) Rezerv hariç (3) Dresdner dahil

1999 yılı Ocak-Eylül döneminde 2,4 milyar dolar tutarında net portföy yatırımı gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde Hazine'nin yurtdışından tahvil ihracı yoluyla borçlanması 2,9 milyar dolar, tahvil geri ödemesi ise 1,9 milyar dolar olmuş, böylece net tahvil borçlanması 1,0 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde bankacılık sektörünün tahvil ihracı yoluyla borçlanması net bazda -142 milyon dolar olmuştur. Menkul kıymet yatırımlarında, yurtiçinde yerleşiklerin yurtdışında menkul

değer alım-satımları sonucunda 1,1 milyar dolar, yabancıların yurtiçinde menkul alım-satımları sonucunda ise 495 milyon dolar net giriş gerçekleşmiştir.

1999 yılı Ocak-Eylül döneminde kullanılan orta ve uzun vadeli krediler yüzde 19,0 oranında azalarak 7,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede bankaların ve özel sektörün borçlanmalarındaki azalma belirleyici olmuştur. Aynı dönem itibariyle anapara geri ödemeleri yüzde 29,5 oranında ararak 7,9 milyar dolara yükselmiştir. Böylece, 1998 yılının Ocak-Eylül döneminde 3,7 milyar dolar net giriş gerçekleşen orta ve uzun vadeli sermaye hareketlerinde, 1999 yılının aynı döneminde 510 milyon dolar tutarında net çıkış gerçekleşmiştir.

Kısa vadeli sermaye hareketlerinde 1998 yılı Ocak-Eylül döneminde 1,3 milyar dolar net çıkış olurken, 1999 yılının aynı döneminde 2,8 milyar dolar net giriş gerçekleşmiştir. Kısa vadeli sermaye hareketlerinde net varlıklar, 1999 yılının Ocak-Eylül döneminde 1,1 milyar dolar çıkışla sonuçlanmıştır. Bu dönemde bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz mevcutları 456 milyon dolar, verilen krediler ise 498 milyon dolar artış göstermiştir. Yükümlülükler açısından değerlendirildiğinde, sağlanan kredilerde 1998 yılı Ocak-Eylül döneminde 2,7 milyar dolar giriş olurken, 1999 yılının aynı döneminde 4,2 milyar dolar giriş kaydedilmiştir. Bu gelişmede bankalarca sağlanan kısa vadeli kredilerin(net) 744 milyondan 1.448 milyon dolara, ticari kredilerin ise 1.448 milyondan 2.710 milyon dolara yükselmesi etkili olmuştur. Diğer taraftan, mevduat hesaplarında 1998 yılının ilk dokuz ayında 1,3 milyar dolar net girişe karşın 1999 yılının aynı döneminde 221 milyon dolarlık net çıkış gerçekleşmiştir.

31 Aralık 1998 tarihi itibariyle 19,7 milyar dolar seviyesinde bulunan Merkez Bankası rezervleri 3,3 milyar dolar artış göstererek 10 Aralık 1999 tarihi itibariyle 23,1 milyar dolara yükselmiştir.